

ONA TILI VA ADABIYOT FANINING O'QITILISHI**Ochilova Umida Rajabovna***Uchquduq tuman 20- maktab o'qituvchi*

ANNOTATSIYA: Maqolada umumta'lim maktablarida ona tili va adabiyot fanining o'qitilish holati, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha samarali metodlar tahlil qilinadi. Fanlarning o'zaro bog'liqligi, o'quvchilarda muloqot, fikrlash, estetik idrok va badiiy tafakkurni rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuv doirasida fanlarni o'qitishning yangi strategiyalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ona tili, adabiyot, ta'lim, metodika, kompetensiya, tafakkur, interfaol metodlar, til madaniyati, kommunikativ yondashuv, badiiy tahlil.

Bugungi kunda jamiyatning intellektual, madaniy va ma'naviy salohiyatini yuksaltirishda maktab ta'limining roli beqiyosdir. Ayniqsa, ona tili va adabiyot fanlari o'quvchilarning dunyoqarashi, tafakkuri, ma'naviyati va milliy o'zligini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Ona tilini mukammal egallagan o'quvchi fikrni aniq, ravon va lo'nda ifoda eta oladi, adabiyotni chuqur anglagan shaxs esa o'zlikni, xalq tarixini, qadriyatlarini, estetik dunyoqarashni idrok etadi.

Til va adabiyot fanlarining o'zaro uyg'unlikda o'qitilishi nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy, kommunikativ va madaniy funktsiyalarni ham bajaradi. Bu fanlar orqali o'quvchi shunchaki yozma yoki og'zaki nutqni o'rganmaydi, balki tafakkur qiladi, tahlil qiladi, baholaydi, muhokama yuritadi, estetik zavq oladi. Shu bois bu fanlarni o'qitish jarayoni puxta rejalashtirilgan, metodik jihatdan boy, interfaol va o'quvchiga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Ona tili fani o'quvchilarga til tizimi, grammatik qurilish, imlo, nutq madaniyati, stilistika va kommunikativ ko'nikmalarni o'rgatadi. Zamonaviy ta'lim kontsepsiyasida til o'rganish nafaqat bilim olish, balki uni hayotiy faoliyatda qo'llashga qaratilgan. Bu jihatdan kompetensiyaviy yondashuv ayni muddao.

Ona tili darslarida asosiy e'tibor quyidagi yo'nalishlarga qaratilishi kerak:

- O'quvchining **kommunikativ kompetensiyasini** shakllantirish (fikrni og'zaki va yozma ifoda etish, tinglash, so'zlashuv madaniyati)
- **Til tizimining ongli tahlili** (so'z turkumlari, gap bo'laklari, sintaktik qurilmalarni amaliy o'zlashtirish)
- **Interfaol metodlardan** foydalanish (klaster, insert, baliq suyagi, tahliliy jadvallar)
- **Muammoli vaziyatlar** orqali darsni tashkil qilish (masalan, noto'g'ri tuzilgan matnlarni to'g'rilash, stilistik tahlil)

Ona tili o'qituvchisi o'quvchini mustaqil fikrlovchi, tahlil qiluvchi va muloqotga kirishuvchi shaxs sifatida shakllantirishda asosiy yo'l boshchi bo'ladi.

Adabiyot fani esa o'quvchining ruhiy-axloqiy dunyosini, estetik didini va badiiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir adabiy asar — bu tarix, jamiyat, inson va hayot haqida muayyan falsafiy mulohaza, badiiy talqindir.

Adabiyot darslarida quyidagi yondashuvlar muhim hisoblanadi:

- **Asarning g'oyaviy-badiiy tahlili:** muallif pozitsiyasi, qahramon xarakteri, syujet va kompozitsiya elementlari.
- **Obrazli fikrlashni rivojlantirish:** o'quvchi badiiy tasvir vositalarini anglaydi, matnga ruhiy yaqinlashadi.
- **Ijodiy topshiriqlar:** insho, matn davomini yozish, alternativ yakun, obrazdan nomidan xat yozish.
- **Bahs-munozara:** "Bu obraz to'g'ri ish tutdimi?", "Qahramon tanlovini qanday baholaysiz?" singari savollar asosida.

Zamonaviy adabiyot darslari o'qituvchi markazli emas, **o'quvchi markazli** bo'lishi kerak. Darsni faol metodlar asosida tashkil etish o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Bu ikki fan bir-biridan ajralmas, ular bir-birini to'ldiradi. Til — bu vosita, adabiyot esa shu vosita orqali yaratilgan ma'naviy boylik. Ona tilini yaxshi bilmagan o'quvchi adabiyotni chuqur anglay olmaydi. Shu bois bu fanlar o'rtasidagi uzviylikni o'qituvchi dars rejasini tuzishda ham inobatga olishi kerak. Masalan, ifoda vositalari o'rganilayotgan ona tili darsida shu vositalarning badiiy matndagi ishlatilishini adabiyot darsida mustahkamlash mumkin. Yoki gap tuzilmasi mavzusi bilan adabiy nutqdagi uslubiy vositalarni bog'lash mumkin.

Bugungi ta'lim o'qituvchidan metodik bilim, psixologik yondashuv, innovatsion fikrlash va texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini talab etadi. Ona tili va adabiyot fanlari o'qituvchisi:

- o'quvchilarda fikrlash va nutq madaniyatini shakllantiruvchi,
- darsni interfaol, ta'sirchan va mazmunli tashkil qiluvchi,
- darsga hayotiy, ma'naviy va estetik yondashuv olib kiruvchi shaxs bo'lishi kerak.

Darsni jadval asosida emas, balki o'quvchi psixologiyasi va ehtiyojlariga moslab tashkil etish samaradorlikni oshiradi.

Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali darsni yanada interfaol va qiziqarli qilish mumkin. Masalan:

- **Interaktiv taqdimotlar** yordamida murakkab tushunchalarni vizual tushuntirish
- **Google Forms yoki Quizlet** orqali bilimlarni test tarzida mustahkamlash

- **Elektron adabiyotlar** va raqamli resurslar orqali kengroq mushohada yuritish
- **Multimedia vositalari** orqali asar ruhiyatini jonliroq his qilish (film parchalari, audio kitoblar)

Bunday yondashuvlar o'quvchilarning mavzuga qiziqishini oshiradi va ularni zamonaviy bilim olish muhiti bilan tanishtiradi.

Bugungi kunda ona tili va adabiyot fanlarining o'qitilishida bir qator muammolar mavjud:

- Darslar hanuzgacha **an'anaviy uslubda** olib borilishi
- O'quvchilar faol emas, **passiv tinglovchi** bo'lib qolishi
- Kitobxonlik darajasining **pastligi**, o'quvchilar orasida badiiy adabiyotga qiziqishning susayishi
- O'qituvchilarning **metodik yangilanishdan ortda qolishi**

Bu muammolarni hal etish uchun quyidagilarni taklif etish mumkin:

- Har bir o'qituvchi **innovatsion metodlarni o'zlashtirishi**, malaka oshirish kurslarida faol ishtirok etishi kerak.
- **Darslarga ijodiy yondashuv** kiritilishi, o'quvchi faoliyatini faollashtiruvchi topshiriqlar tanlanishi kerak.
- **Adabiyot darslarida kitobxonlikni rag'batlantirish** uchun tanlovlar, bahslar, o'quvchilar o'rtasida badiiy insho musobaqalari tashkil etilishi maqsadga muvofiq.
- **Ona tili va adabiyot fanlari uzviy holda** rejalashtirilib, integratsiyalashgan darslar soni oshirilishi kerak.

Ona tili va adabiyot fanlarining samarali o'qitilishi o'quvchining shaxs sifatida kamol topishida, uning tafakkuri, nutqi, estetik didi va ma'naviyatini shakllantirishda beqiyos rol o'ynaydi. Ushbu fanlar darsini zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va o'quvchining individual ehtiyojlariga moslab tashkil etish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'qituvchi esa bu jarayonda o'z bilim va metodikasini muntazam takomillashtirib borishi, o'quvchi bilan muloqotni ilg'or darajada yo'lga qo'yishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulova N. "Zamonaviy ta'lim texnologiyalari". – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Ergashev S. "Ona tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. To'xtaeva M. "Interfaol metodlar asosida dars o'tish yo'llari". – "Pedagogik mahorat" jurnali, 2021, №3.
4. Tursunova D. "Adabiyot darslarida kreativ fikrlashni shakllantirish". – "O'zbek tili va adabiyoti" jurnali, 2022, №2.
5. Karimova N. "Ona tili va adabiyot fanlarida integratsiyalashgan yondashuv". – "Ta'lim va rivojlanish tahlili", 2023, №1.

6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Ona tili va adabiyot fanini o'qitish bo'yicha metodik tavsiyalar". – Toshkent, 2022.
7. Vygotskiy L.S. "Pedagogik psixologiya". – Moskva: Pedagogika, 1991.